

Paweł Łaniewski

Twórczość Zygmunta Krzyżanowskiego w kontekście heterografii

Streszczenie

Celem rozprawy jest opracowanie twórczości prozatorskiej Zygmunta Krzyżanowskiego (1887– 1950) – rosyjskiego pisarza polskiego pochodzenia, którego utwory ze względów politycznych zostały ponownie odkryte w roku 1989. Dorobek pisarza jest analizowany z perspektywy inności i Innego. Podstawę rozważań stanowią koncepcje poststrukturalizmu, strukturalizmu oraz nurtów pokrewnych.

Zygmunt Krzyżanowski był pisarzem, dramaturgiem, teatrologiem, filozofem, krytykiem literackim i prawnikiem. Jego twórczość charakteryzuje się niezwykłą wartością literacką, uważano go za jeden z największych talentów literackich rosyjskiego międzywojnia, doceniano w kręgach artystycznych i porównywano do największych pisarzy tamtych czasów: Franza Kafki, Michaiła Bułhakowa, Andrieja Płatonowa i Jorge Borgesa. Jewgienij Jewtuszenko w antologii *Строфы века* uznał przywrócenie utworów pisarza za jedno z najważniejszych kulturowych osiągnięć pieriestrojki.

Ważnym aspektem twórczości Krzyżanowskiego jest zarysowanie unikalnej koncepcji filozoficznej opierającej się na wizji widma, dominacji tekstu i dekonstrukcji zjawisk kulturowych oraz społecznych. Ich innowacyjność pozwala na wpisanie ich w nowe wizje, rozwijane głównie przez myślicieli i twórców postmodernistycznych. Ważnym elementem tego systemu są modyfikacje wizji Gottfrieda Leibniza oraz Immanuela Kanta. Pisarz wiele uwagi poświęca również obserwowanym zagadnieniom politycznym (m.in. wojnom światowym, rewolucji, okresowi NEPu oraz wojennego komunizmu) – pozwalają one na pogłębioną krytykę relacji łączących jednostkę ze społeczeństwem oraz aparatem państwa.

Awangardowe cechy utworów pisarza wpisują się w ramy nowych rozważań dotyczących sztuki i kultury. Krzyżanowski zauważa kryzys wartości charakterystycznych dla okresu modernizmu, nie zgadza się także z wprowadzoną ogólnie socrealistyczną poetyką. Tworzy dzieła polifoniczne i intertekstualne, polemizujące z najważniejszymi tekstami kultury europejskiej. Nowe wizje wpływają nie tylko na konstrukcję świata przedstawionego, ale również na wykorzystywane chwytły artystyczne i kwestie językowe.

Badanie zakłada kompleksową analizę utworów prozatorskich Zygmunta Krzyżanowskiego (podstawą są *Dzieła zebrane* opublikowane przez wydawnictwo Symposium

w Petersburgu w latach 2001–2010). Wybrana metodologia pozwala na spójne ujęcie badanego materiału i wydzielenie kategorii definiujących poszczególne rozdziały. Najważniejszym elementem jest konceptualizacja metodologii pozwalającej na zbadanie prozy Zygmunta Krzyżanowskiego w kategoriach odmiennych od paradygmatu modernistycznego i socrealistycznego. Szeroki kontekst heterografii powinien uwzględniać pełen zestaw pojęć związanych z figurą Innego. Zaplecze badawcze stanowią w głównej mierze prace filozofów francuskiego strukturalizmu i poststrukturalizmu: Jacquesa Derridy, Michela Foucaulta, Rolanda Barthesa i Julii Kristevej, myśli badaczy związanych z psychoanalizą, zwłaszcza Jacquesa Lacana, wizje filozofów innych nurtów, takich jak Max Stirner, Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger i Emmanuel Levinas, a także koncepcje twórców schizoanalizy — Gillesa Deleuze’a i Felixa Guattariego. W takim paradygmacie mieści się jednak zdecydowanie więcej pojęć, które odnoszą się do omawianej zmiany — jest ona zauważalna w twierdzeniach Gottlieba Leibniza i Immanuela Kanta, bardzo zasadny wydaje się również powrót do źródeł — bezpośrednio do Platona, Arystotelesa i Sokratesa.

Autor opisuje także przejawy przełomu w konstrukcji utworów literackich i ich warstwy ideologicznej w okresie międzywojennym. W celu przeprowadzenia badań konieczne staje się skonceptualizowanie motywów, modeli i strategii literackich oraz filozoficznych wykorzystywanych przez Krzyżanowskiego, a także przeanalizowanie ich przy pomocy przyjętej metodologii. Kolejnym elementem rozprawy jest analiza aspektu mniejszościowego w prozie Zygmunta Krzyżanowskiego uwzględniająca rozwój badań nad dominantami literatury mniejszej.

Summary

The aim of the research is to develop the prose of Sigizmund Krzhizhanovsky (1887-1950), a Russian writer of Polish origin, whose works were not widely known until 1989, when thanks to political changes were discovered by a broader audience. The writer's output is analysed from the perspective of otherness and the Other, including concepts of poststructuralism, structuralism and related trends.

Sigizmund Krzhizhanovsky was a writer, playwright, theatre expert, philosopher, literary critic and lawyer. His work is characterized by extraordinary literary value, he was considered one of the greatest literary talents of the Russian interwar period, appreciated in artistic circles and compared to the greatest writers of those times: Franz Kafka, Mikhail Bulgakov, Andrei Platonov and Jorge Borges. Yevgeny Yevtushenko in his anthology *Строфы века* considered the restoration of the writer's works as one of the most important cultural achievements of perestroika. An important aspect of Krzhizhanovsky's work is a unique philosophical concept based on the vision of the spectrum, the domination of text and the deconstruction of cultural and social phenomena. Their innovativeness allows them to be inscribed in new visions, developed mainly by postmodern thinkers and creators. Modifications of the visions of Gottfried Leibniz and Immanuel Kant are an important element of this system. The writer also devotes much attention to the observed political issues (e.g. world wars, revolutions, the period of the NEP and war communism) - they allow for in-depth criticism of the relations between the individual and society and the state apparatus. The avant-garde features of the writer's works are in line with new reflections on art and culture.

Krzhizhanovsky notes the crisis of values characteristic for the period of modernism, and does not agree with the so-called poeticism imposed from the top down. He creates polyphonic and intertextual works that take polemic with the most important texts of European culture. New visions influence not only the construction of the presented world, but also the artistic devices and language issue.

The research assumes a comprehensive analysis of Sigizmund Krzhizhanovsky's prose works (the basis are the Collected Works, which were published by the Symposium publishing house in St. Petersburg in 2001-2010). The selected methodology will allow for a coherent conjunction of the studied material and separation of categories defining individual chapters. The most important element of the research is conceptualisation of the methodology allowing to research Sigizmund Krzhizhanovsky's prose with regard to categories different from the modernist and socialist realism paradigm. The broad framework of heterography should include

in such an approach a whole set of concepts related to the figure of the Other. It will be mainly the work of the philosophers of French structuralism and poststructuralism: Derrida, Foucault, Barthes and Kristeva, the thoughts of researchers connected with psychoanalysis, especially Jacques Lacan, as well as philosophers of other currents, these are: Max Stirner, Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger and Emmanuel Levinas, the creators of schizoanalysis, Gilles Deleuze and Felix Guattari. In this approach, however, there are definitely more concepts which in any way refers to the discussed change - after all, it is perfectly visible in the statements of Gottlieb Leibniz and Immanuel Kant, and it seems very sensible to return to the sources - directly to Plato, Aristotle and Socrates. At the same time, the author identifies and describes manifestations of a breakthrough in the construction of a literary work and its ideological layer during the interwar period. In order to carry out such a research it is necessary to conceptualise literary motifs, models and strategies used by Krzhizhanovsky and analyse them with the adopted methodology. The main point of these considerations is the ontology of the spectrum and ontology of the text. The last element of the project is an analysis of the minority aspect in Sigizmund Krzhizhanovsky's prose combined with the development of research on the dominant features of minor literature.